

Nr 10

Utlåtande i anledning av motioner om vissa landskapsvårdande åtgärder.

I de likalydande vid 1968 års riksdag väckta motionerna I:495 av herr *Svenungsson m. fl.* och II:919 av herr *Oskarson m. fl.* har hemställts att riksdagen i skriftelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa att lantbruksstyrelsen i samråd med statens naturvårdsverk får i uppdrag att utreda och lämna förslag till formerna för jordbruksproduktion i landets avfolkningstrakter, så avpassade att en ur samhällssynpunkt ekonomisk landskapsvård uppnås.

Utskottet har i den ordning § 46 riksdagsordningen föreskriver inhämtat yttrande över motionerna från *lantbruksstyrelsen, statens naturvårdsverk, lanbrukshögskolan, Sveriges lantbruksförbund* och *Riksförbundet Landsbygdens folk*. Se *Bilaga* till detta utlåtande.

Utskottet. I föreliggande motioner diskuteras skilda tillvägagångssätt för att motverka att kulturlandskapet försvinner som följd av jordbrukets upphörande i vissa bygder. Som möjliga åtgärder nämns bl. a. extensiv kött djursproduktion och utökad deltidjordbruk. Motionerna utmynnar i en hemställan att lantbruksstyrelsen i samråd med statens naturvårdsverk ges uppdrag att utreda och lämna förslag till former för jordbruksproduktion i landets avfolkningstrakter, så avpassade att en ur samhällssynpunkt ekonomisk landskapsvård uppnås.

Utskottet vill i anledning härav till en början erinra om vad utskottet denna dag anfört i sitt utlåtande nr 1 till årets riksdag under punkten 57) angående statsmakternas tidigare behandling av frågan om verkan ur natur- och landskapsynpunkt av den pågående nedläggningen av åkerjord.

Av remissutlåtandena över de nu väckta motionerna framgår att de med landskapsvården sammanhängande problemen ägnas en ingående uppmärksamhet från flera myndigheters och forskningsorgans sida. Bl. a. har statens råd för skogs- och jordbruksforskning år 1967 tillsatt en kommitté för ekonomisk landskapsvård med uppdrag att utarbeta ett för olika forskningsområden gemensamt forskningsprogram rörande jord- och skogsbrukets utveckling i avfolkningsbygder. Syftet med kommitténs arbete är att studera de biologiska, ekonomiska och sociala konsekvenserna av olika markanvändningsformer i glesbygden och hur man skall prioritera dem i planeringen. Kommittén avser att bedriva sitt arbete först i form av en förundersökning under perioden 1968—1969 inom Flenblocket i Södermanlands län och därefter med en huvudundersökning inom Kronobergs och Värmlands län.

Under hänvisning till vad i det föregående anförts finner utskottet anledning anta

att syftet med motionsyrkandena kommer att tillgodoses utan särskild åtgärd från riksdagens sida. Utskottet har härvid utgått från att Kungl. Maj:t och berörda myndigheter och organ med hänsyn till frågans vikt även i fortsättningen med stor uppmärksamhet kommer att följa utvecklingen och i den takt som befinns möjlig vidta åtgärder i syfte att i erforderlig omfattning bevara kulturlandskapet.

Under återopande av det anförda hemställer utskottet

att riksdagen lämnar motionerna I:495 och II:919 utan åtgärd.

Stockholm den 12 mars 1968

På jordbruksutskottets vägnar:

ERIC MOSSBERGER

Vid detta ärendes slutbehandling har närvarit

från f ö r s t a kammaren: herrar Mossberger (s), Hedström (s), Skårman (fp), Hermansson (cp), Magnusson (s), Augustsson (s), Manne Olsson (s), fru Hultell (h)*, herrar Sveningsson (h) och Per Jacobsson (fp)*;

från a n d r a kammaren: herrar Lindström (s), Arweson (s), Johanson i Väster-
vik (s), Persson i Skänninge (s), Nilsson i Lönsboda (fp), Persson i Heden (cp),
fru Sundberg (h)*, fru Lindberg (s), herrar Dahlgren (cp)* och Berndtsson (fp).

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Yttranden över motionerna I:495 och II:919**Lantbruksstyrelsen (19.2.1968)**

Lantbruksstyrelsen erinrar inledningsvis om att frågan om landskapsvårdande åtgärder tidigare behandlats av bl. a. 1967 års riksdag i samband med riktlinjerna för den nya jordbrukspolitiken. Efter redovisning av de uttalanden som därvid gjordes i ämnet anför styrelsen.

Lantbruksstyrelsen vill i detta sammanhang nämna att styrelsen i sina anvisningar till lantbruksnämnderna rörande tillämpningen av rationaliseringskungörelsen (SFS 1967:453) anför följande beträffande landskapsvården i samband med ändrad markanvändning.

”Av departementschefens uttalanden framgår att hänsyn till landskapsvården ej motiverar avsteg från villkoren för statligt stöd enligt rationaliseringskungörelsen. Där starka allmänna skäl talar för att en bygd bör hållas öppen men igenbuskning eller skogsplantering trots detta kan väntas, bör nämnden där så är möjligt och ur allmän synpunkt önskvärt samt i mån av resurser söka bidra till att förutsättningar för rationell jordbruksdrift uppkommer. Detta kan ske genom rådgivning och ekonomisk planering vad gäller bl.a. produktionsinriktningen och bistånd vid sammanförande av större arealer under gemensamt brukande. Det senare kan ske antingen genom enskilda brukares tillköp eller tillarrendering eller genom bildande av sammanlutningar för gemensam animalieproduktion eller betesdrift. Man bör dock hålla i minnet att för exempelvis rationell köttproduktion med ungnöt eller får fordras dels goda naturliga förutsättningar för foderproduktion, dels avsevärda sammanhängande arealer.”

I föreliggande motioner föreslås att lantbruksstyrelsen i samråd med statens naturvårdsverk får i uppdrag att utreda och lämna förslag till former för jordbruksproduktionen i landets avfolkningstrakter så avpassade att en ur samhällssynpunkt ekonomisk landskapsvård uppnås.

Erforderligt material som underlag för en meningsfull utredning och förslag av här åsyftad karaktär finns enligt lantbruksstyrelsens mening för närvarande inte varför viss försöksverksamhet på området behövs.

Det kan nämnas att vid lantbrukshögskolan påbörjats undersökningar där de biologiska, ekonomiska och sociala konsekvenserna av olika markanvändningsformer studeras i vissa bestämda undersökningsområden.

Det kan också nämnas att inom lantbrukshögskolan bildats en samarbetskommitté för köttproduktion. Kommittén har till uppgift att söka framlägga de produktions-tekniska data som behövs på animalieområdet för att belysa de ekonomiska förutsättningarna för en landskapsvårdande köttproduktion. Möjligheterna att bedriva landskapsvård med hjälp av köttdjur har diskuterats och man har därvid funnit det vara angeläget med försöksverksamhet på området. Följande tänkbara driftsformer anses vara av särskilt intresse att få närmare belysta i en undersökning.

- a) Kalvproduktionen från kor av kötttrastyp
- b) Produktion av nötkött
- c) Produktion av lammkött
- d) Kombinerad uppfödning av både får och nötkreatur

Arbetet med att mera i detalj utforma försöksplanerna pågår för närvarande inom kommittén.

Lantbruksstyrelsen anser att den försöksverksamhet som erfordras på området lämpligen bör bedrivas genom lantbrukshögskolan. Med hänsyn till att nämnda undersökningar och försöksverksamhet nyligen startat finner styrelsen det inte vara möjligt att redan nu i en utredning framlägga förslag på hur en landskapsvårdande jordbruksproduktion i framtiden bör bedrivas.

För att samordna de åtgärder, som lantbruksstyrelsen, skogsstyrelsen och statens naturvårdsverk kan vidtaga på landskapsvårdens område har — mot bakgrunden av det förut nämnda åt naturvårdsverket den 9 juni 1967 av Kungl. Maj:t givna uppdraget — diskussioner ägt rum mellan företrädare för ämbetsverken ifråga. Det är avsikten att hålla fortlöpande kontakter i denna fråga och att — vilket också redan skett — expertis från de tre ämbetsverken medverkar vid vissa av de konferenser och fortbildningskurser, som verken anordnar för sin personal. De tre verken har beslutat att bilda en samarbetskommitté för att följa utvecklingen inom området.

Statens naturvårdsverk (19.2.1968)

Naturvårdsverket anser att resultatet av arbetet inom en av statens råd för skogs- och jordbruksforskning tillsatt kommitté som tillsattes i februari 1967 bör kunna avvakts innan ytterligare utredning vidtas i frågan. Naturvårdsverket anför därvid.

Frågan om förutsättningarna för en ekonomisk landskapsvård har redan tidigare varit föremål för motioner i riksdagen, nämligen år 1965 i första kammaren, nr 337 och 408, och 1966 i första och andra kammaren, nr 234 resp. nr 301. I utlåtande till jordbruksutskottet över motionerna I:337 och 408 uttryckte statens naturvårdsnämnd sin oro över den hastiga förändring som odlingslandskapet genomgår och tillstyrkte att en utredning skulle göras i fråga om de ekonomiska betingelserna för en sådan rationell betesproduktion som kan möjliggöra att odlingslandskapet i större utsträckning bevaras åt framtiden.

Beträffande motionerna I:234 och II:301 framhöll nämnden bl. a. att frågan om förutsättningarna för en ur ekonomisk och praktisk synpunkt på längre sikt genomförbar landskapsvård är så omfattande och i skilda avseenden svårbedömd, att det kan ifrågasättas om dess lösning inte erfordrar en särskild utredning.

Hithörande frågor har även behandlats vid ett flertal konferenser anordnade av statliga myndigheter och institutioner samt ideella organisationer. En sådan konferens, anordnad av statens råd för skogs- och jordbruksforskning (dåvarande jordbrukets forskningsråd) i oktober 1966, resulterade i att rådet i februari 1967 beslöt tillsätta en kommitté, som antagit namnet "Kommittén för ekonomisk landskapsvård", med uppgift att utarbeta och sedan inför rådet framlägga ett för olika forskningsområden gemensamt forskningsprogram rörande jord- och skogsbrukets utveckling i avfolkningsbygder. Man har för avsikt att studera de biologiska, ekonomiska och soicala konsekvenserna av olika markanvändningsformer i glesbygden och hur man skall prioritera dessa i planeringen. Det gäller då lövskogsbruk i storskogs- och strövområdena och betesbruk i storskogs-, ströv-, landskapsbilds- och fornminnesområdena. Dessutom tillkommer frågan om fritidsbebyggelsens inverkan på jord- och skogsbrukets utveckling i storskogs- och jordbruksområdena. Avsikten är att utföra en tvärvetenskaplig undersökning med gemensamma utgångspunkter och slutsatser.

Kommittén avser att bedriva arbetet i två steg. Till att börja med skall en förundersökning utföras inom Flen-blocket under perioden 1968—69. Huvudundersök-

ningen skall igångsättas därefter och bedrivs i östra Kronobergs län och/eller Torsby kommunblock inom Värmlands län.

Lantbrukshögskolan (16.2.1968)

Lantbrukshögskolan anför följande.

De väckta motionerna om vissa landskapsvårdande åtgärder ger uttryck för ett mycket starkt behov på läns- och kommunal nivå av åtgärder mot landskapets igenväxning. Forskning i ekonomisk landskapsvård har dock hittills varit relativt obetydlig, och som en följd härav har statens råd för skogs- och jordbruksforskning tillsatt en kommitté. Dess uppgift är att utarbeta ett forskningsprogram i ekonomisk landskapsvård och för att redan från början få synpunkter från den närmast berörda planmyndigheten beaktade, ingår en representant från naturvårdsverket i kommittén. I övrigt är kommittén sammansatt av forskare med inriktning på husdjurens miljöfrågor, betesfrågor och lantbruksekonomi vid lantbrukshögskolan, skogsbotanik och skoglig markvård vid skogshögskolan, fastighetsteknik vid tekniska högskolan i Stockholm, växtbiologi vid Uppsala universitet samt växtförädling vid Sveriges utsädesförening i Svalöv.

Syftet med kommitténs arbete är att studera de biologiska, ekonomiska och sociala konsekvenserna av olika markanvändningsformer i glesbygden och hur man skall prioritera dessa i planeringen. Det gäller då lövskogsbruk i storskogs- och strövområdena och betesbruk i storskogs-, ströv-, landskapsbilda- och fornminnesområdena. Dessutom tillkommer frågan om fritidsbebyggelsens inverkan på jord- och skogsbrukets utveckling i storskogs- och jordbruksområdena. Avsikten är att utföra en tvärvetenskaplig undersökning med gemensamma utgångspunkter och slutsatser.

Kommittén avser att bedriva arbetet i två steg under förutsättning av tillräcklig medelstillsdelning. Till att börja med skall en förundersökning utföras inom Flen-blocket under perioden 1968–69. Huvudundersökningen skall igångsättas därefter och bedrivs i östra Kronobergs län och/eller Torsby kommunblock inom Värmlands län.

Tanken med Flen-projektet är att

1. systematisera de praktiska erfarenheter, som redan nu finns inom området eller länet,
2. utföra några ytterst begränsade studier för att precisera frågeställningarna.

Med ledning av dessa erfarenheter kan så följande slutprodukter av Flen-projektet erhållas:

1. exakt precisering av de olika frågeställningarna,
2. formulering av en ram för hela projektet, så att det senare kan sammanfattas i några teoretiska och praktiska slutsatser,
3. formulering för varje delprojekt av metodiken och kostnaderna för de fortsatta undersökningarna (i Torsby och/eller östra Kronoberg),
4. vissa praktiska slutsatser för markanvändningen i Flen-blocket.

Av det föregående framgår alltså, att forskningsrådets kommitté står i begrepp att inte endast formulera ett preciserat och samlat forskningsprogram just på det problem, som motionärerna efterlyser, utan också redan i sommar utföra vissa förberedande studier under förutsättning av medelstillsdelning. Det förefaller troligt, att motionärernas önskemål blir bättre tillgodosett om en forskningsinsats på detta tillämpade område kan ligga till grund för de administrativa verkens handlande, eftersom så många grundläggande frågor ännu inte kunnat klarläggas. Samtidigt med

forskningsinsatsen skulle emellertid en inventering kunna göras — för att följa motionärernas tankegång — av förslagsvis lantbruksstyrelsen och skogsstyrelsen om hur stora arealer som ur naturvårdssynpunkt kan vara berörda samt var de är lokaliserade. Det är möjligt att det redan föreligger material hos verken som i dag möjliggör en grov uppskattning av dessa förhållanden.

Sveriges lantbruksförbund (20.2.1968)

Lantbruksförbundet tillstyrker motionärernas hemställan och anför.

Förbundet anser i likhet med motionärerna att de problem beträffande landskapsvården som uppstår till följd av landsbygdens avfolkning måste ses som ett hela samhällets problem. Det synes därför förbundet naturligt, att det allmänna på förslaget sätt engageras aktivt i frågan. De åtgärder som motionärerna föreslår behöver enligt förbundet, om de visar sig vara praktiskt genomförbara, ej åsamka samhället dryga kostnader, utan tvärtom torde de kunna lämna ett visst ekonomiskt utbyte.

Riksförbundet Landsbygdens folk (20.2.1968)

Riksförbundet framhåller, att om den av motionärerna aktualiserade frågan, vilken otvivelaktigt är av stor angelägenhetsgrad, skall kunna överblickas och bringas till en generell lösning, bör enligt riksförbundets mening en utredning härom göras enligt motionärernas förslag. I utredningen skulle även kommunala och markägareintressen direkt kunna kopplas in. För att ge utredningen underlag vid sina bedömningar skulle försök enligt av motionärerna skisserade förslag vara värdefulla. Riksförbundet anför vidare.

Ytterligare förslag har framförts i den pågående debatten om denna fråga och i tillämpningen av naturvårdslagen och byggnadslagen har olika förfaringssätt framkommit. I samband med bildandet av naturreservat kan överenskommelse träffas mellan markägare och naturvårdsmyndighet om viss vårdnadsplikt för markägaren mot ersättning. Vid exploatering av mark för fritidsbebyggelse förekommer det överenskommelser om att stamfastighetens ägare skall upprätthålla viss jordbruksdrift mot att eventuella kostnader ersättes. Kommun kan i vissa fall inträda som huvudman för att bibehålla värdefulla områden. Av störst betydelse torde emellertid vara att åtskilliga markägare av eget intresse är angelägna om att bibehålla vissa öppna landskapsbilder, även om detta inte motsvarar en strikt ekonomisk bedömning. Det ekonomiska kravet skulle uppfyllas om de samhällsekonomiska vinster som hänsyn till miljö- och naturvård skulle medföra togs med i bilden.

Förslagen om experiment med extensiv köttproduktion och deltidjordbruk bildar tillsammans med ovannämnda förslag ett samhällsekonomiskt billigt alternativ till åtgärder som naturvårdsverket i annat fall kanske måste ta på sig i framtiden. Åtgärderna är speciellt väsentliga inom områden som kan väntas bli eftertraktade som fritidsområden. Problemen för deltidjordbruken ligger främst på samhällsservice-sidan inom avfolkningsområden, medan de som sysslar med extensiv köttproduktion på heltid kan behöva stöd för tillköp av mark och ersättning för sin naturvårdande gärning om produktionen ger ett otillräckligt företagsekonomiskt utbyte. Dessa brukningsformer bidrar samtidigt till att minska det framtida importbehovet av kött, som inom en inte alltför avlägsen framtid kommer att utgöra en stor andel av konsumtionen. Det torde möta stora svårigheter att tillämpa i motionen skisserade åtgärder generellt, men idén bör snarast prövas.